

és Spurgeon. A dolgozatok tárgyai, illetőleg címei a következők: Az én lelkipásztori hitvallásom. Ments ki Uram engemet. Isten igéje és az emberi szív. A kánai menyegző. Ilyen főpap illik mihozzánk. A mások vallásos meggyőződése iránt való türelmetlenség. A hit jó cselekedetek nélkül. A szeretet régi és új törvénye. Isten és a világtörvények. A világi életről. A magyar nemzeti lobogó. A hamis és valódi keresztyén okosság. Isten igazságossága. Emberi vágyaink és reményeink csalódása. Isten után való vágyakozásunk. Az élet apró gondjai és hiábavalóságai felett való panasz. Az Isten csak utoljára. Komoly intelem és nagy ígéret ünnepe (Husvét). Mit állotok itt, nézván a mennybe? Légy ember! A birni vágyás szertelenségének oka és következményei. A látszat csal. A mint a Sátán cselekszik. Lázár és a gazdag. Nem beszédben áll az Istenországa. A farizeus és a publikánus. Mi módon lehet a keresztyén vallás a béke kötelékévé?

Ezeket a tárgyakat Mitrovics az ő liberális theológiája szellemében dolgozta fel. Úgy tekinthetők e beszédek, mint egy erős fejű, nagy tudású raczionalista lélek megnyilatkozásai. S ebből a szempontból érdekes és értékes beszédek, mert van bennök eszmei tartalom, józan bölcsesség és szervezett gondolkodás. Azt hiszem, hogy a XIX. századbeli raczionalista igehirdetésnek hazánkban a Mitrovics dolgozatai a legértékesebb termékei.

A könyv kiállítása csinos, nyomása szép, ára nem túlságos.

—8 —8.

Dr. Bartók György: Theologiai tudomány és lelkipásztori képzés. Kolozsvár (Gombos Ferencz) 1907. 105 lap. Ara 2 korona.

Ezekkel a cikkekben írott tanulmányokkal a tudós püspök jó theologiai tájékoztatót adott a lelkészek, theologusok és művelt laikusok kezébe.

Az első cikk *a theol. tudományok keletkezését* ismerteti rövid, de teljesen megbízható vonásokban. Helyesen emeli ki, hogy „a vallás egyetemes szellemi jelenség“, a melynek, mint olyannak szüksége van egyháza és theológiára. „A vallás, a Krisztus vallása — úgymond — hozta létre az egyházat; tehát a keresztyén vallás régebbi keletű, mint az egyház; az egyház pedig régebbi keletű, mint a theologia“. E theologia legrégebbi tudományágai az apologétika és polémika. Később az exegétika, historika, systematika és gyakorlati szak fejlődött ki. Új alapokra fektette a reformáció.

A második cikkben *a theol. tudományok organismusát*

építi föl. Jól mondja, hogy a bibliai tudományoknál jó kritikai szövegre s történet-grammatikai magyarázatra van szükségünk. De egyoldalúnak tartom, hogy Jézus életénél a negyedik evangéliumot mellőzi. Ellenben nagyon helyes és találó megjegyzés, hogy „a Jézus élete a keresztyénség fejlődő életének a középpontja. A mi előtte történt, az csak előkészület a Krisztusra, az egész keresztyénség pedig nem egyéb, mint a Krisztussal a történetbe lépett új életelvnek a hatása . . .” s „a keresztyénség életfejlődésének processusát a Krisztus személyisége szabja meg . . . ő a történet középpontja“.

Igen szépen fejtegeti aztán a történeti és majd a rendszeres theológiát, a melyhez a vallásphilosophiát is sorozza. Clemen, Reischke és Tröltzsch művei nyomán érinti a mai „vallástörténeti methodust“ is, a melynek ma oly nagy hasznát vesszük a tudományos theológiában. Találónan mondja, hogy „az összehasonlító vallástörténet és a vallásphilosophia tanulmányozása, a theologust okvetetlenül arról fogják meggyőzni, hogy a keresztyénség az összes vallások legfejlettebb alakja“. De azt már nem helyeslem, hogy az egész theológiát Dorner encyklopédiája nyomán nagyon elvontan, csak „történeti, spekulatív és gyakorlati“ theológiára osztja. Jobb a négyes felosztás, a mely szerint a theologiai tudománynak az a feladata, hogy megismertesse a keresztyénséget a maga bibliai alapjában, történeti kifejlődésében, rendszeres alakjában és gyakorlati kialakulásában.

A harmadik cikk *a theologia viszonyát* ismerteti a többi tudományokhoz. Jól mondja, hogy a tudományok összessége egy nagy organismus, a melynek egyik tagja a theologia“. Itt merev elválasztó határvonalakat vesz föl a theologia és a természettudományok között. Én pl. Zöcklertől azt tanultam, hogy „a természeti élet jelenségeiben örök és változhatlan törvények uralkodnak“, de egyúttal azt is, hogy azok mögött, mint azoknak kifejezése, az Istennek bölcs és mindenható akarata rejlik. Ennyiben a vallásos kegyességnek nagyon is köze van a természet ismeretéhez. Azt sem látom be, hogy pl. Häckel hirhedt „Világrejtély“ című művének olvasása minő theologiai túlkapasoktól(!) és tévedésektől óvna meg a theologust.

A negyedik cikk *a theológiának, mint tudománynak feladatáról* szól. Szerzőnk hiva a theol. tudomány szabadságának, a melylyel össze tudja egyeztetni annak gyakorlati egyházi történetkritikai és spekulatív jellegét a keresztyén vallás lényegének megismerésében. „Kötött menetrendet“ a theológiában nem ismer. Nem-e? Krisztustól se? az evangéliumtól se?

Szépen és meggyőzően tárgyalja a következő cikkben

„a gyakorlati theologia feladatát“, mely „a keresztyénség élettevékenységének“ elmélete. Felosztja azt az egyházi élet irányítása szempontjából: egyházi szolgálattanra, egyházkormányzattanra és missziótanra. Itt, sajnos, de igaz az az állítása, hogy „e tudományágak ma meglehetősen el vannak hanyagolva“, s hogy a belmissziót tekintve, „a mi lelkipásztoraink az egyházi tevékenységnek erre az ágára igen kevés figyelmet fordítanak“. Abban is igaza van, hogy „az összes gyakorlati theologiai tudományok azt a célt szolgálják, hogy az egyesek lelkei a szabadság útján az üdvösségre vezéreltessenek és az üdvösségben megtartassanak, hogy legyen az egész gyülekezet szent nép és királyi papság“. S bár csak megszívlelnők azt az intését, hogy „a prot. papnak széleskörű egyházjogi ismeretre van szüksége“.

Hosszasan foglalkozik a hatodik cikkben „a tudományos vizsgálódás módszerével“. Behatóan ismerteti közelebbről a megfigyelést és a kísérletet, mint a tapasztalásszerzés alapjait (V. Bacon), az inductiót, a tudományos kételyt, a causalitás és a theologia egymáshoz való viszonyát, a bizonyágtételt (az apostoloknál és a reformátoroknál), az önismeretet (Böhm K. „belső megfigyelése“ elméletét) s a vallás mezején a történelmi vizsgálódásnak s a vallásphilosophiai vagy spekulatív szemléletnek jelentőségét. Örök igazságokat jelez a következő tétele: „a jelenségek világában a necessitás, az erkölcsi világban a libertás uralkodik még akkor is, ha a szabadság csak mint feladat létezik. Más a lelkiismeret és más az intelligencia viselkedése. Az élet erősebb, mint a dialektika. Ha az élet és a tudomány harczba kerül, a végső ponton mindig az élet marad felül. A hit birodalma túl fekszik a tudás körén s át nem törhető korlátokat emel maga körül. A hit a szellemi élet bevehetetlen erős vára. Egyebekben a tudományos módszer kérdésében a történelmi és a spekulatív felfogás összekapcsolásának a híve.“

Nagyon elméleti a „hit és tudás“ cikke. Jól mondja, hogy „a vallásban nem a tudomány bizonyítékaira van szükség. A vallás benső életprocessus; erőt csak úgy nyerhet, ha az életből merít. Ebben rejlik az Igének hatalma. A Krisztus élete és tanítása azért örök életre buzgó viznek forrása“. Goethével azt tartja, hogy „a csuda a hitnek kedves gyermeke . . . , hogy minden csoda a hitnek egy-egy tényét állítja előnkbe . . . Ez a hit a tudás felett mindig győzedelmeskedik. A tudomány megalázkodva tesz töredelmes vallomást: ignoramus et ignorabimus; míg a hit örökkévaló zászló, mely alatt megvívjuk győzelmesen az élet harczait“.

A nyolczadik cikk *a lelkipásztorok képzésének székhelyeiről* szól. Jól mondja Paulsennel, hogy „a theológiának, mint tudománynak a tudományegyetemen van a helye“, mert hát „a hit szellemi jelenség és minden kulturának, szellemi életnyilvánulásnak, haladásnak és fejlődésnek hatalmas és állandó eszköze“. Ugyanazért „a theológiának és philosophiának a legbensőbb egységbe kell felolvadnia“ és „tudományosan képzett, krisztusi szellemtől áthatott lelkipásztorokra van szükségünk“. Ez alapon fájjalja az egyetemi színvonal mellőzését és azt, hogy „ez a meggyőződés csak nálunk nem tud, nem tudom miért, utat törni magának. Talán azért, mert nem is törődünk ezzel a kérdéssel“. A pápások itt is jobban mozognak.

A kilencedik cikk *a theologiai tanárokról* szól. Nálunk a tanárok csekély száma oka annak, „hogy nem fejlődhetik ki prot. theologiai irodalom s hiányzik a munkások között a nemes verseny“. Igaza van abban, hogy „a mi theol. akadémiáinkon legalább hat rendes tanerőre van szükség: írásmagyarázat és bibliai tudományokra 2; históriára 1; systematika theológiára 1, gyakorlati theológiára 1; bölcsészeti tárgyakra 1. Ezekon kívül legalább 1—2 rendkívüli tanár vagy docens; valamint feltétlenül igaza van a tudós püspöknek abban is, „hogy rendes tanároknak kivétel nélkül csak azok volnának alkalmazhatók, a kik, mint rendkívüli tanárok, docensek vagy lelkipásztorok immár irodalmi munkásságuk által is kétségtelen jeleit adták annak, hogy valósággal birtokában vannak a tudománynak s képesek annak továbbfejlesztésére; rendelkezésükre állanak azok a szellemi eszközök, a melyek a tudományos munkálkodáshoz szükségesek. Kellőleg képzett, jellemben példányszerű, tudományokban jártas és az életben gyakorolt tanároktól függ, hogy milyenek legyenek a lelkipásztorok“.

Az *elméleti és gyakorlati képzés* című cikk tele van gyakorlati utasításokkal. Jól csoportosítja tanfolyamonként az egyes szaktárgyakat, de kifogásolom, hogy p. o. a Jézus életét és az Encyklopaediát a „nem kötelezett tárgyak“ közé sorozza. Sok üdvöset mond a semináriumokról is. Azok „feladata az előadások útján nyert ismeretek mélyítése, hogy a hit életprincipiummá emelkedjék; hogy a lelkipásztorban a ker. jellemet, élet- és világnézetet kifejtse, szilárddá tegye és a lelkipásztori szolgálatra a gyakorlat által képesítse“. Abban is igaza van, hogy „nálunk a lelkipásztori képzés igen nagy kárára ilyen semináriumok nincsenek mindenütt“, ellenben „a colloquiumot, mint a scholasztika maradványát feltétlenül eltörölnöndőnek tartja“, sőt „kár a drága időért, a mit a meddő

munkára fordítunk". Végül nagy lelkipásztori képző jelentőséget tulajdonít az akadémiai istentiszteleteknek, a tanárok koronkénti prédikálásának, a bibliaolvasásnak, a világi műveltség megszerzésének s a tisztességes családokkal való érintkezésnek. Itt bátran szólhatott volna a theol. internátusokról is. Például a pozsonyi és legújabban az eperjesi theol. internátus jól oldja meg a feladatát.

A *lelkészi vizsgák* kipuhatolására szolgálnak „ama minimum kellékeinek, hogy a papi pályára készülő ifjak képesek az igét hirdetni, a kisdedeket nevelni, az istentiszteleteket végezni, a lelkeket gondozni, az egyházközség anyagi és szellemi ügyeit intézni és a gyülekezetet vezetni". E végből a mi viszonyainknak legmegfelelőbbnek tartja, „ha az exegetikai és történelmi tudományokból két évi cursus után az alapvizsgát a tanuló ifjak letévén, a negyedik év végén a systematika theologia tárgyaiból tennének vizsgát. Két évi gyakorlat után tisztán a gyakorlati theologia tárgyaiból vizsgáztatnának meg." Mászt mond a hazai evangélikusok legújabb theologiai vizsga rendszere, de más a gyakorlat is.

Bartók művének utolsó cikke *a pályaválasztásról* szól. A papi pálya elé „a legmagasabb életcél" van kitűzve. Istennek és a hazának szent ügyét szolgálja. „A papi családból kerültek ki (Németországban, de nálunk is) tudósok, tanárok, orvosok, bírák, közigazgatási tisztviselők stb. igen nagy számmal". Sőt „Magyarország, de főleg az erdélyi részek kultur-történelmének igen érdekes lapja lenne az, a melyik azon kérdésre adná meg a feleletet, hogy: a kálvinista egyház egyszerű papjai milyen hatással voltak a nemzeti életre, milyen munkát végeztek a nemzeti kultúra kifejtésében?" Mert hát „a jó pap holtig tanul" s jó pap az, a kiben „az erős hit egyesül a kifogyhatatlan szeretettel és a világos tudással"

Ime ilyen magvas gondolatokkal van tele Bartók püspök jeles theologiai tájékoztatója, mely a theol. tanterv szőnyegen forgó reformjánál fogva most éppen aktuális is. Sz. M.